

Bara ungefär hälften av de nyexaminerade lärarna får mentorer under sitt första år i yrket, visar en undersökning som Skolvärlden gjort.

De flesta som haft mentor är nöjda med hur det fungerat.

Mentor

- populär bristvara

Problem i klassen. Funderingar kring betygsättning. Behov av undervisningstips. Enkla frågor om var man hämtar material eller hur frånvaron ska registreras.

Det finns massor av situationer då nyutbildade lärare kan önska sig en erfaren kollega att vända sig till.

Men bara ungefär hälften av de nyblivna lärarna tycks få tillgång till mentor under sitt första yrkesår, visar Skolvärldens rundringning.

TEMA | På väg in i yrket

Vi har talat med 112 slumpvis utvalda LR-lärare, som tog examen förra året och som haft lärarjobb i cirka ett år. Det är drygt en femtedel av alla LR-medlemmar som examinerades 2006.

Av dem fick 58 personer formellt utsedda mentorer. En stor majoritet tycker att mentorskapet fungerade bra.

Staffan Rohm, Lindesberg, hör till de mycket nöjda.

– Vi har pratat mycket om ämnet och om det praktiska, säger han.

När han tog upp situationer från klassrummet, kom samtalen även in på frågor om ledarskap och konflikthantering.

Viktigast är att få stöd i pedagogiska frågor och i sådant som rör den sociala sidan av yrket, säger de nyblivna lärarna. Men det är också betydelsefullt att få hjälp att komma in i rutinerna och kulturen på arbetsplatsen.

– Erfarenhet är viktigt. Mentorn måste känna till skolan där man jobbar, säger Mimmi Corneliusson, Stockholm.

Hur mentorsuppdraget var upplagt varierade – från inbokade samtal varje vecka till att den nyutbildade kunde fråga vid behov.

Många mentorer var i 45–50-årsåldern och de unga lärarna uppskattade deras erfarenhet. Fast några påpekar att det kan vara en fördel om mentorn själv kan minnas hur det var att vara ung och grön.

De flesta hade mentorer som undervisade i samma ämnen som de själva. Det är en förutsättning för att det ska bli bra, menar många. Som ny är det ofta konkreta undervisningstips man behöver. En del nya lärare fick två mentorer, en för varje ämne de själva undervisade i.

En annan viktig förutsättning är att mentorn finns tillgänglig, kanske ingår i samma arbetslag eller har sitt arbetsrum i närheten. Håller mentorn till i en annan del av skolan blir det svårt att få till en regelbunden, naturlig kontakt. En del av dem som är missnöjda tar upp just den aspekten.

Andra är kritiska till att deras mentorer hade för lite tid. Planerade möten ställdes in och de upplevde att de störde med sina frågor. Det skulle ha känts bra att veta att mentorn hade tid avsatt i sitt schema för uppdraget, säger flera av lärarna.

Ett annat skäl till missnöje är att mentorn upplevdes som oengagerad, eller att man hade olika syn på vad uppdraget gick ut på.

– När det gällde det rent praktiska funkade det bra. Men den djupare diskussion jag hade hoppats på – om stoffet i ämnet, om vad jag gör och varför – har uteblivit, säger Frida Nilsson, Växjö.

Till en del berodde det på att skolledningen inte klargjort vad det innebar att vara mentor och vad syftet med mentorskapet var, tror Frida Nilsson. En mentor måste ges rätt förutsättningar, tid och utbildning.

Av de 54 som inte fick någon utsedd mentor, berättar ett tjugotal att en kollega ändå axlade rol-

Lisa Gullberg har arbetat sitt första år som gymnasielärare i

len. Det fungerade ofta bra, men flera påpekar att det gäller att »hänga sig på«. Det är lätt att känna att man är till besvär och utnyttjar sina kolleger.

Några bad uttryckligen skolledningen om en mentor, men fick nej för att de var vikarier, för att det inte fanns resurser eller för att skolan inte brukade ha mentorer. För en del har arbetslaget fyllt mentorsfunktionen, men »allas ansvar« kan också bli »ingens ansvar«, påpekar några.

Många av de nyblivna lärarna har känt sig ensamma med sina frågor och svårigheter.

hemstaden Söderhamn och är mycket glad över att ha haft Eiwor Lyrén som mentor.

FOTO LARS HALVARSSON

»Bra att någon har betalt för att lyssna«

– Jag ville så mycket, men hann bara hälften. Lisa Gullberg i Söderhamn har jobbat sitt första hela år som lärare.

Eiwor Lyrén, en av kommunens nio mentorer, har stöttat henne.

När Lisa Gullbergs kursare från lärarutbildningen fick jobb hörde Lisa inte av henne på flera månader. Sedan ringde kamraten. »Du kan inte förstå hur mycket jobb det är«, sa hon.

Lisa Gullberg är lärare i engelska och religion på gymnasiet. Hon pluggade i Falun och blev färdig för två år sedan. Efter några korta vikariat i andra städer ville hon hem till Söderhamn. Gymnasieskolan hade en lucka och hon ryckte in med bara några dagars varsel. Det gick så fort att hon aldrig hann få en mentor.

I Söderhamns kommun får nyexade lärare en mentor, men alla var upptagna när Lisa Gullberg började. Skolledningen sade att hon skulle få en mentor om hon var kvar till hösten.

Det var hon. Eiwor Lyrén, lärare i engelska och spanska på högstadiet, blev hennes mentor. Utan henne vet Lisa Gullberg inte hur hon skulle ha orkat igenom det första hela året.

– Jag har fått ösa ur mig allt. Eiwor har lyssnat och stöttat mig. När jag var klar med lärarutbildningen tänkte jag att jag var bra förberedd. Men det var tufft. Jag hann inte planera och reflektera så mycket som jag hade tänkt.

En eller två timmar i veckan har de träffats, ibland oftare, ibland mer sällan. Timmarna ingår i arbetstiden men är inte schemalagda, så Lisa och Eiwor har fått pussla. Lisa kan prata med kollegerna på skolan, men vill inte lasta på dem för mycket. De har ju också mycket att göra. Det är bra att veta att någon har betalt för att lyssna, tycker Lisa.

– Man behöver sätta ord på känslorna, inte bara springa på. Det sätter igång en process och man börjar fundera, säger Eiwor Lyrén.

Som precis nybliven lärare kände Lisa Gullberg sig både kaxig och rädd. Hon hade bra kunskap både i sina ämnen och om hur hon skulle få eleverna att lära. Men hon saknade verktyg.

– Jag hade ingen bank att ta av, utan fick bygga upp den hela tiden. Jag kunde inte välja ut det gottaste.

De lärarstudenter och nya lärare Eiwor Lyrén träffar är väldigt bra på att reflektera – hon har bara behövt ställa några frågor för att få Lisa

– Jag har fått gå på alla minor själv, säger Liv Balanstovu, Molkom. Jag fick inte veta något om problemen i mina klasser, trots att de var välkända.

Nya lärare riskerar att bli syndabockar när skolan backar från sitt ansvar, menar hon.

Skolledningarna borde inse att fungerande mentorskap inte bara handlar om att underlätta för den nyutbildade läraren, anser Daniel Hjert, ordförande för LR Stud. Arbetsklimatet påverkas positivt.

– På sikt är det bra för hela arbetsplatsen.

/MARGARETA EDLING

NYA LÄRARES ÖNSKELISTA | En bra mentor

Har samma ämnen. Har tid. Tar uppdraget på allvar. Har utbildning för uppdraget. Lyssnar. Ger konkreta tips och råd. Finns i närheten. Tar initiativ. Ger konstruktiv kritik. Vill att man ska trivas. Delar ens syn på pedagogik. Sporrar. Kan bevara förtroenden. Är öppen för nya idéer.

»Drömmentorns« egenskaper

Lyhörd. Engagerad. Erfaren. Ämneskunnig. Generös. Positiv. Ärlig. Lugn.

Gullberg att börja prata – men hon tycker inte de är förberedda på hur mycket jobb det är första året.

Och första året har egentligen varit övermåttigt, tycker Lisa, när hon tänker på allting samtidigt. Samla lektionsidéer, lära känna elever och kolleger, ha kontakt med föräldrar, förstå skolans kultur, förstå hur mycket ansvar hon ska ta. Inse att det är okej att använda de färdiga läromedel som finns på skolan, även om hon skulle kunna göra bättre själv. Listan kan göras längre: konflikter, elever i behov av särskilt stöd, betygsättning. Allt har hon bollat med Eiwor.

– Det som skiljer läraryrket från många andra yrken är att det är så många möten varje dag, och så många av dem som inte blir klara. Är man inte van vid det så måste man fundera på varje grej, säger Eiwor Lyrén.

– Och så är det ju nationella proven, tillägger hon, och båda skrattar. Under de perioderna är rättningsbuntarna så höga, kvällar och helger är intecknade flera veckor. Det är bara att tänka på sommaren, säger Eiwor.

Några gånger har Eiwor suttit med på Lisas lektioner och kommit med tips. Men framför allt har hon lyssnat. Som mentor bedömer hon inte Lisa, men Lisa kan göra en »beställning« om det är något speciellt hon vill ha hjälp med.

Mentorerna i Söderhamn har fått utbildning i samtalsmetodik, att ställa öppna frågor och att lyssna.

– För oss är det här kunskapsutveckling också. Efter två minuter hade jag kunnat säga »jaha, så tycker du, så här skulle jag ha gjort« och sedan pratat på i en halvtimme. Men svaren måste komma från Lisa, säger Eiwor Lyrén.

Förutom sin mentor har Lisa Gullberg haft en arbetsplatsintroduktör som hjälpt henne med de praktiska rutinerna på skolan.

Lisa och Eiwor jobbar på olika skolor och det tycker båda är bra. Eiwor känner inte Lisas elever och kan inte säga hur hon brukar göra med dem. Inte heller kollegerna är gemensamma, Lisas arbetskamrater är inte Eiwors kompisar och det underlättar. När Eiwor är med på Lisas lektioner känner eleverna inte igen henne. Eiwor får inte föra vidare det som Lisa berättar.

Under utbildningen hade Lisa Gullberg otur med sina vfu-platser. Hon saknade feedback och konstruktiv kritik, och hade aldrig haft en klass själv när hon började jobba. Men hur bra vfun än är, tror hon det är svårt att vara riktigt förberedd på vad som väntar.

– När man får hela kakan serverad för sig på en gång blir man chockad.

Under utbildningen hörde hon på skolan och läste i tidningarna om hur tung skolans värld kan vara. Men hon tror inte att hon tog in det helt. Hon tänkte att hon skulle kunna stå emot om hon fick för mycket att göra. Säger nej.

– Men jag gjorde inte som jag hade trott. Det blir en annan sak när det kommer under huden.

När man står där med sina elever och inte kan hjälpa dem, säger Lisa Gullberg.

Hon tog med sig jobbet hem, grubblade och hade svårt att sova. Under hösten blev det tungt. Rättningshögarna växte, hon hade en konflikt med en elev och tyckte inte hon räckte till. Det såg Eiwor och de träffades oftare.

– Det kändes långt till sommaren, att komma i mål och leda sina elever till rätt plats, säger Lisa.

Vid jul var hon väldigt trött. Hon hade haft engelska och svenska under hösten. Svenska är hon inte utbildad i, men hade inte velat säga nej till full tjänst. På våren började religionskursen. Den hade hon hoppats planera under hösten, men inte haft tid. Eiwor gav stränga order om att vila och koppla bort jobbet.

Och det gick bra, hon umgicks med vänner som hon inte sett på länge, tog hand om familj, hus och djur.

Lisa Gullberg har jobbat många sena kvällar och nätter under sitt första år.

Efter hand har hon insett att hon mår bäst av att sitta kvar på skolan i lugn och ro i stället för att fortsätta hemma. Sambon, huset som behöver renoveras och djuren gjorde det svårt att koncentrera sig på jobbet hemma.

Numera är hon läraren på jobbet och privata Lisa hemma. Hon jobbar till klockan åtta två eller tre dagar i veckan. Hon kommer till skolan mellan sju och halv åtta på morgonen. När lektionerna är slut vid fyra läser Lisa in sig på arbetsrummet för att planera. Det är tyst och hon kan jobba i fred tills hon är klar. Håltimmarna under dagarna går åt till praktiska förberedelser och att prata med eleverna.

– Då efter fyra är jag trött, men det får jag skjuta ifrån mig.

Eiwor Lyrén har sett många nya lärare, ofta singlar, som helt gått upp i sitt jobb. Suttit hemma, somnat med jobbet, vaknat med det. För att hålla i längden måste man dela på jobb och fritid, tror hon. Vara effektiv på jobbet, och koppla bort när man är hemma. Ha tid för sig själv.

– Allt tar tid första året, men sedan lär man sig, säger Eiwor och tittar på Lisa.

Sedan vet du och då behöver du inte fundera på varje moment. Du har hela livet på dig att bli perfekt.

Rättningshögarna blir mindre, Lisa har blivit mer säker när hon bedömer elever och behöver inte ta in lika många skrivuppgifter som tidigare. Relationerna till eleverna blir lite lättare.

– Man funderar efter hand mer på om eleverna lär sig än om de tycker om en, säger Eiwor Lyrén.

Trots allt som hänt Lisas första år som lärare har hon aldrig ångrat yrkesvalet.

– Det är så mycket man får tillbaka. Jag får en kick när jag har en lektion och eleverna förstår, när jag får kontakt.

I höst har hon fått ett nytt vikariat på samma skola. Det är bra att slippa börja om på en ny arbetsplats nu, tycker Lisa.

– Nu kan jag fortsätta utveckla undervisningen.

/ ERIKA WERMELING

TIPS | Nya läraren Lisa Gullbergs bästa råd

- Se till att få en mentor.
- Stå på dig, ta inte på dig för mycket ansvar.
- Sätt gräns mellan jobb och privatliv.
- Ha någon att reflektera med, för att få ur dig saker.
- Ha inte för höga krav.
- Känn glädje för yrket.

Stöd mildrar chocken

I nio kommuner i Gävleborg får de flesta nya lärare som vill en mentor.

Färre har sjukskrivits.

Praxischocken. Så kallar forskarna lärares första tid i yrket. Den chocken kan lindras om lärarna har en mentor, visar studier från högskolan i Gävle.

Forskarna Åsa Morberg och Göran Fransson har under nästan tio år träffat sammanlagt 150 nya lärare. Lärarna har berättat hur de upplever sina första yrkesverksamma år, och vilket stöd de får. Forskningsprojektet har bland annat lett till att nio kommuner i Gävleborgs län nu har mentorer.

Kommunerna står för finansieringen. I Söderhamn, som haft mentorer i två år, delar nio

personer på en tjänst. De har tre timmar i veckan avsatt för sina adepter.

Lärare som har mentor från början tycks mer sällan bli sjukskrivna än dem som inte har mentor. Än så länge finns inga större undersökningar som visar att färre nya lärare sjukskrivs om de har mentor. Men flera kommuner säger att det är så, och nu har Åsa Morberg och hennes forskargrupp sökt pengar för att jämföra sjukskrivningstalen i de nordiska länderna.

I slutet av 1990-talet visade en studie att Sverige var ett av de sämsta länderna i Europa när det gällde att introducera nyblivna lärare.

De första åren är extra slitsamma. De nya lärarna har med sig många teorier som de ska göra praktik av bland alla elever. Lärarutbildningen ses som en grundutbildning, som bygger på att de nyexade får fortbildning ända från början. Men i stället får de ofta ta ett lika stort ansvar som sina äldre kolleger.

Lärarna som Åsa Morberg träffat hade velat vara bättre förberedda på »praxischocken«. De är bra på sitt ämne men inte på didaktiken. Det beror på att lärarutbildarna är bättre på att lära ut ämne än didaktik, tror Åsa Morberg. Ämnet är det enda de nya lärare hon träffat känner sig trygga i. Vfun har varit lite av en skyddad verkstad, studenterna har till exempel inte haft egna klasser och inte fått tillräckligt med handfasta tips.

– Handledarna borde stöttas mer i sin roll att vara praktiker, säger Åsa Morberg.

De nya lärarna får ofta tunga klasser. Men ibland säger sig flera nya lärare på samma skola ha fått den »värsta klassen«. Morberg berättar också om erfarna lärare som tycker att de nya lärarna som är unga och starka

Åsa Morberg

mycket väl kan göra sina hundår, precis som de själva gjorde. Den inställningen håller hon inte med om. Läraryrket har förändrats mycket de senaste årtiondena. Regleringarna för vad lärare ska göra är betydligt färre numera.

I Söderhamn är de vanligaste samtalsämnena ledarskap, konflikthantering, föräldramöten och utvecklingssamtal, när mentorn och adepten träffas.

Mentorerna har hjälpt de nya lärarna i deras yrkesutveckling. Förutom mentorn får de också en praktisk arbetsplatsintroduktion.

De som blivit mentorer har också fått en ny roll. Sammantaget och på sikt innebär det högre kvalitet i skolan som helhet, menar Lennart Gustafsson, utvecklingsledare i Söderhamn.

– De nya lärarna har snabbare kommit in i yrket, och de har fått en större trygghet i sin lärarroll, säger han.

De nio Gävleborgskommunerna har lagt upp mentorskapet på olika sätt. På en del håll har de lokala lärarutbildarna blivit mentorer. I andra kommuner, som Söderhamn, har mentorerna fått anmäla intresse för uppgiften. Att vara bra på att samtala, lyssna, medvetandegöra och reflektera har varit några av kriterierna när Söderhamn annonserat efter mentorer.

En del nya lärare har sin mentor på samma skola, andra inte. Söderhamn har som princip att mentorer och adepter inte ska jobba på samma skola. Det är också sällan de har samma ämnen.

– Adepterna behöver prata om ämnesdidaktik också, men de samtalen har de med kolleger. Mentorssamtalen är till för andra saker, säger Lennart Gustafsson.

Åsa Morberg vill inte rekommendera modell. Det beror på vad kommunen är ute efter.

– Om det är råd och tips och stöd man vill ha är det bra att ha en mentor på samma skola. Om man vill kunna prata om problem på en skola kan inte mentorn vara en del av problemet, konstaterar hon.

Det har hänt mycket på tio år. Många fler kommuner har introduktionsprogram för nya lärare. Men det står inte längre i lärarnas centrala avtal att nya lärare ska ha en mentor. Det är ofta upp till varje skola att bestämma. På en del håll har det inneburit att det är svårare att få en mentor.

Åsa Morberg spår en ljus framtid. När lärare på sikt kan bli auktoriserade kommer mentorerna att efterfrågas.

– Nu vet vi mer om hur man snabbt får lärare att bli professionella.

/ERIKA WERMELING

TIPS | Mentorn Eivor Lyréns bästa råd

Försök inte förändra världen första läsåret – ha delmål. Avgränsa dig, bestäm hur mycket du ska jobba. Använd de läromedel som finns. Var medveten om att det är mycket jobb första året. Ta noga reda på vad du ska göra. Tänk på att du är där för eleverna.